

LA MINERIA I LA VIOLACIÓ DELS DRETS HUMANS

DÁRIO BOSSI I DANILO CHAMMAS

Açailândia, MA, el Brasil

Llatinoamèrica és la més gran reserva de minerals metàl·lics del món, en un moment en què l'obsessió pels minerals al planeta és creixent. Amb el ritme actual de consum i extracció, les reserves mundials de ferro s'acabaran d'aquí a 41 anys, les d'alumini d'aquí a 48, les de coure i zenc, respectivament, d'aquí a 18 i 16. També en el cas de la mineria, són els pobres les principals víctimes de violacions dels Drets Humans.

La mineria no tan sols genera impactes concrets als territoris que hi ha al voltant de les mines. Tot gran projecte necessita una forta infraestructura de suport, per a la generació i abastiment d'energia, per a l'acumulació d'aigua destinada al rentatge o al transport del mineral per mineroductes o per a la seva comercialització a través de carreteres, ferrocarril i ports.

Al Brasil, per exemple, el tren més llarg del món té 330 vagons que serpentegen al llarg de 900 km de via en una concessió a la companyia Vale per poder exportar el mineral de ferro amazònic de Carajás fins a la Xina, el Japó i Europa. Una via de ferrocarril de la mateixa mida s'està construint entre Moçambic i Malawi, per la mateixa empresa, per a la comercialització de carbó mineral.

Al Perú, el tan censurat gasoducte de Camisea es destina principalment a alimentar els grans projectes minerals del sud del país. De bracet amb el criticat projecte de la mina Conga, que ha mobilitzat milers de persones en contundents manifestacions "¡Conga no va!", continua el projecte de la hidroelèctrica de Chadin, de l'empresa brasilera Odebrecht, amb una enorme presa que perjudicarà el cabal del riu Marañon, un dels més grans afluents de l'Amazones.

Son moltes i diferents les persones i comunitats que es consideren afectades per la mineria!

1.1. Minería i dret al medi ambient

Els impactes més evidents de la mineria són ambientals: desforestació (Carajás, el Brasil), munts de detritus (el llac Sandy Pond, al Canadà, desapareixerà per culpa del material estèril que la mineria hi abocarà), la pol·lució provocada per les indústries de la cadena de mineria (els casos de La Oroya, al Perú, i de Piquiá de Baixo o de Santa Cruz, al Brasil).

L'extracció d'or és particularment impactant: en el

cas del projecte Pascua Lama (Xile-Argentina), per obtenir un gram d'or caldria remoure 4 tonelades de roca, consumir 380 litres d'aigua, 1 kg d'explosiu i gairebé la mateixa quantitat de cianur. L'energia necessària per separar 1 g d'or seria la corresponent al consum general d'una família argentina mitjana.

La mineria contamina l'aigua (afecta, per drenatge àcid, els nivells freàtics) i consumeix molta aigua de qualitat: a Xile, per exemple, les grans indústries mines arriben a consumir tretze metres cúbics d'aigua per segon, corresponent al consum mitjà d'aigua per any de més de 6 milions de persones!

1.2. Minería i dret a l'habitatge

Per tal de deixar espai als projectes de mineria i a tota la infraestructura relacionada, en molts casos cal fer fora dels seus territoris famílies o comunitats senceres.

Les comunitats rurals i urbanes són expulsades i recol·locades en condicions i contextos sovint molt pitjors d'aquells on vivien: tenim l'exemple dels reassentaments de Cateme i 25 de Setembro a Moçambic (per deixar espai a mines de carbó), El Hatillo, Plan Bonito i Boquerón (a Colòmbia, també per projectes de carbó) i Piquiá de Baixo (el Brasil, un cas estrany en què és la mateixa comunitat la que demana reassentament a causa de la desesperació causada per les condicions de pol·lució a què es veu condemnada).

Tot i que la Convenció 169 de l'Organització Internacional del Treball recomani que les comunitats indígenes i tradicionals han de ser consultades sobre el seu consentiment abans de la instal·lació de qualsevol mena d'activitat productiva als seus territoris, el procés de consulta prèvia és inexistent o extremadament precari i deliberadament ineficaç en la majoria dels països de la regió.

Les comunitats indígenes es veuen perjudicades pels projectes de mineria i per la seva infraestructura, que provoquen deforestació, fuga dels animals de caça, pèrdua de control dels territoris i reducció de la seva mida. És el cas, per exemple, del poble Shuar a l'Equador o de l'Awá-Guajá al Brasil.

1.3. Minería i dret al futur

La mineria instal·la veritables "economies d'en-

clavament” als territoris on pretén fer-se present. La majoria de les iniciatives van dirigides cap a la mineria, com a perspectiva econòmica quasi exclusiva. Això garanteix els interessos d’algunes minories influents a nivell econòmic i polític, nacional i internacional, però poques vegades permet a la gent i a les comunitats d’aquells territoris planejar i diversificar les seves inversions, o bé qualificar-se per a activitats alternatives, com ara l’agricultura familiar, la microempresa en altres camps productius, etc.

Les polítiques de desenvolupament regional es defineixen per damunt de la possibilitat de participació de qui viu als territoris, afavoreixen incentius fiscals i finançaments a les empreses i projectes lligats a la mineria, i boicotegen altres visions i perspectives.

Aquesta falta d’alternatives juga a favor de les indústries mineres, i genera mà d’obra barata que depèn cada cop més d’aquestes mateixes indústries, alhora que se centralitza, geogràficament i econòmicament, al voltant de les mines o de les seves infraestructures, i gairebé obliga a mantenir-hi un vincle permanent.

Les migracions desmesurades cap a moderns “Eldorados”, en contextos de misèria i omissió de l’Estat, donen la impressió d’un fals desenvolupament. Es tracta, per contra, d’un creixement descontrolat que provoca caos i violència.

Marabá i Parauapebas, per exemple, són ciutats de l’estat del Pará (al Brasil) més properes a la mina més gran de ferro del món, Carajás. També es troben entre les ciutats més violentes del país: la probabilitat que un jove sigui assassinat en aquestes ciutats, víctima de trets o cosit a ganivetades, és un 25% més alta que a l’Irak.

1.4. Minería i dret a l’organització social

Qui critica les grans empreses mineres s’exposa a una persecució judicial, a amenaces, calúmnies, espionatge i assassinat. El banc de dades sobre conflictes miners a Llatinoamèrica presenta, fil per randa, 198 casos de conflictes encara oberts al continent, i que afecten 297 comunitats. L’atac als moviments socials i a les comunitats és descarat i públic. En molts casos, es col·loca estratègicament un fals dilema entre l’interès col·lectiu i la defensa dels drets humans i la natura.

Recentment, militants de moviments socials que al Brasil s’oposen a grans projectes de mineria van ser espiats, i agents secrets de les forces públiques i privades de seguretat es van infiltrar en la coordinació d’aquests

moviments.

De l’espionatge a la persecució i a la violència física només hi ha un pas. Recordem algunes de les massacres més greus, com ara la de Bagua (al Perú, l’any 2009, amb desenes d’indígenes desapareguts i 28 policies assassinats), del pont ferroviari de Marabá (al Brasil, el 1987, amb la mort de diversos buscadors de pedres precioses a l’Amazones) i d’Eldorado dos Carajás (al Brasil, el 1996, duta a terme per la Policia Militar Brasileira i aparentment recolzada per la indústria minera Vale S.A., amb la mort de 21 treballadors rurals sense-terra).

1.5. Minería i drets de la dona

La mineria a gran escala és una violència també de gènere. Les repercussions descrites abans recauen sobretot en la vida de les dones. Molt sovint, són elles les víctimes d’assassinat, o són elles les que es veuen allunyades dels seus marits i són amenaçades, de seguida, perquè vinguin les seves terres a les empreses mineres. S’ha intensificat l’agressió física i l’augment de l’explotació sexual a les àrees de mineria o d’instal·lació de grans projectes.

El desposseïment de les terres de famílies o de comunitats senceres és una violència sobretot contra la dona, en molts casos responsable de la salut i la seguretat alimentària de la casa. Els grans projectes tendeixen (sovint a posta) a destruir el teixit social de les comunitats. Es perd un entorn de protecció i seguretat, així com també la possibilitat de participació.

2. Les resistències. Tres eixos destacats

- *No a la mineria*: protestes contra grans projectes, encara no portats a terme, de mineria i infraestructures relacionades; bloquejos, manifestacions, accions legals per veure reconeguda la seva il·legalitat; lluites per lleis que prohibeixin la mineria contaminant o descontrolada; campanyes internacionals (per exemple, “El agua vale más que el oro”, que va rebre el suport del papa Francesc);

- *Garantia de drets* (on ja hi ha instal·lacions consolidades): crida a les institucions per a la defensa dels drets col·lectius, lluita per mitigar i reparar els drets conculcats, intents d’endarrerir l’expansió dels projectes i conjugar la mineria amb altres activitats socioeconòmiques i els seus ritmes.

- *“Post-extrativisme”*: debat i accions a llarg termini per tal de promoure un nou model de vida i una nova economia.